Volumul se încheie cu un indice de nume proprii (în forma lor franțuzească, deci *Grand Roi*, *Nécessité*, *Violence* etc.) și un ,,index des principaux thèmes", care grupează, sub termeni generici franțuzești, cuvintele grecești corespunzătoare, chiar folosite tropic, ,,en raison du caractère intimement métaphorique de la langue des *Moralia*". Mai ales acest al doilea indice înglobează numeroase precizări și explicații care-l ridică mult deasupra unui *index rerum* banal.

Cum volumul respectiv din biblioteca Teubner din 1972 e retipărirea neschimbată a ediției din 1929, cea mai recentă ediție consemnată aici datează din 1959 (colecția Loeb !) : și pentru acest motiv se cuvine să fie subliniată importanța operei celor doi învățați francezi.

București, mai 1984 *Ioana Costa*

HOSIDII GETAE *Medea, cento Vergilianus*. Edidit Rosa LAMACCHIA. Leipzig, Teubner, 1981, XXVIII + 31 p., 17 M.

Unicul manuscris al așa-numitei *Antologii latine*, Codex Salmasianus Parisinus 10318 (*A*, de la sfîrșitul secolului al VIII-lea, după R. Lamacchia), conține la p. 26—43 o tragedie anonimă în hexametri, *Medea*, obținută prin reunirea de fragmente extrase din Vergiliu ; pe de altă parte, Tertullian, *De praescriptione haereticorum*, 39, 3—4, ne informează : *uides hodie ex Vergilio fabulam in totum aliam componi, materia secundum uersus et uersibus secundum materiam concinnatis* ; *denique Hosidius Geta* (edd. : *Osidius Geta* B, *Vosidius Geta* A, *Offidius citra* XF, *Ouidius citra* PR) *Medeam tragoediam ex Vergilio plenissime exsuxit*. De aici atribuirea, acceptată unanim, a paternității lui Hosidius Geta pentru centonul vergilian din *Antologie*. În sprijinul identificării pledează originea africană a poeților din culegerea conținută în manuscrisul lui Saumaise, comună cu a lui Tertullian. Nu e locul aici să deschidem o dezbatere cu privire la paternitate, dar nu putem să nu ne punem unele întrebări de natură cronologică : în măsura în care datările sînt posibile, poeții din *Antologie* sînt mai tîrzii (sec. IV, chiar mai tîrziu) ; Hosidius Geta, cel pomenit de Tertullian, ar fi deci cu mai bine de un secol mai vechi și în orice caz primul autor de centon vergilian. În acest caz, cum se poate explica faptul că un cărturar din secolul al II-lea, care-l știa pe de rost pe Vergiliu, merită portretul pe care, pornind de la text, i-l face Rosa Lamacchia : ,,uerba sententiasque haud raro dure atque incommode ad res nouas significandas uertit, a grammaticae uerborumque structura aberrauit, hemistichia denique uel uersuum frustula uitiose consarcinauit" (p. VII)? La aceasta se adaugă considerente lexicale (propunerea lui V. Tandoi, după care *captiua*, v. 22, ar semnifica 'misera', în nota 1 de la aceeași p. VII) și de ordin literar și cultural, expuse la p. VII — IX, care duc toate spre o datare tîrzie ; dar R. Lamacchia nu trage această concluzie, mulțumindu-se cu mult mai puțin : ,,Hosidium parui ingenii poetam suspicabimur fuisse" (p. IX). Chestiunea rămîne, credem, deschisă, și soluția unui ,,remake" tîrziu sau chiar al unui centon independent nu ni se pare exclusă. Cît despre originea africană a lui Hosidius Geta, unicul argument pare să fie menționarea lui de către Tertullian, ca și cum acesta nu putea lua cunoștință de opere literare din afara provinciei sale. Numele de Hosidius Geta este bine cunoscut și a aparținut unor personaje importante : C. Hosidius Geta, triumuir monetalis în 54 î.e.n., C. Hosidius Geta, comandant militar sub Caligula și Claudius, Cn. Hosidius Geta, cos. suff. în 44 (45? 47?), împreună cu T. Flauius Sabinus, fratele lui Vespasian. Ca un descendent al familiei să fi ajuns în Africa nu e imposibil, dar nici dovedit.

Ediția Rosei Lamacchia este un model de conștiinciozitate și de precizie, puse însă în slujba unui text ingrat (dacă n-ar fi decît pentru nulitatea lui literară). Ampla și adîncita prefață (p. V—XXII) discută problemele paternității, ale genului literar, ale tradiției manuscrise, ale editărilor, și expune principiile care au stat la baza ediției de față. Notele de subsol sînt adevărate studii, independente uneori de text : nota 1 de la p. XIV, de exemplu, face o prezentare exhaustivă a particularităților lingvistice și grafice ale paginilor consacrate *Medeei* în ms. lui Saumaise ; acestea nu vor mai fi consemnate în aparat. Principiile de editare sînt în linii mari următoarele : pornind de la ideea că autorul a respectat întocmai textul vergilian, editoarea consideră că poate emenda versiunea manuscrisului *A* ori de cîte ori acesta se abate de la ansamblul tradiției manuscrise vergiliene, dar că nu poate lua ca bază a emendării simpla eroare metrică. Din nefericire, sursa *Medeei* n-a putut găsi un loc în stema manuscriselor lui Vergilius, astfel că oricare dintre acestea are aceleași drepturi față de textul *Medeei* (un exemplu : la versul 87, *exitium* din *A* se regăsește numai în ms. *b* al *Eneidei*, 8, 386, împotriva tuturor celorlalte, care au *excidium* ; bineînțeles, în alte pasaje *A* se depărtează de *b*). Este o situație de provizorat filologic, căreia nu se poate spera să i se pună capăt

decît prin încercarea de reconstituire, pe baza tuturor cento-urilor din *Antologie*, a unei variante africane a lui Vergilius, dacă o asemenea variantă va fi existat; oricum, studierea independentă a unui singur text nu poate fi suficientă. În aceste condiții, este evident că nici textul vergilian nu poate beneficia de mărturia *Medeei*.

Textul (p. 1—22) este însoțit de două aparate: unul trimite la pasajele și variantele sursei vergiliene, al doilea e aparatul critic propriu-zis, înregistrînd abaterile față de lecțiunile ms. *A*, conjecturile propuse etc. Diviziunea e logică și comodă, dar e inevitabil ca cititorul să citească ambele aparate pentru a-și face o idee despre text (ba chiar să recurgă la o ediție a lui Vergiliu pentru a înțelege exact metoda de lucru a lui Hosidius). Principiile autoarei fiind, cum am văzut, conservatoare, nu ne putem aștepta la conjecturi proprii (unele sînt avansate în aparat, introduse prin „temptauerim", v. 21, 349), ci mai ales la respingerea celor propuse de alții („uersum male consutum perperam emendau. edd." apare deseori); excepții există, desigur, și de ele beneficiază Burmann și mai ales un filolog italian din secolul trecut, P. Canal (Veneția, 1851). Uneori păstrarea lecțiunii lui *A* ni se pare exagerată; astfel, v. 151: *quae potui, infelix! quae meme* [cu hiat] *in omnia uerti*; *Aen.* 7,309 are același text, dar *memet*, care înlătură hiatul. Se poate pune însă întrebarea, fără răspuns, în ce măsură logica sensului și metrica pot constitui argumente în favoarea acceptării sau respingerii unei lecțiuni. Un exemplu: în două pasaje, 276, 396, e folosit același sfîrșit de vers din *Aen.*, 2, 548, *mea tristia facta*; în ambele pasaje, *A* scrie *mea tristicia facta*, corectat, de asemenea în ambele pasaje, de Burmann în *tristia fata*, de Canal, după Vergiliu, în *tristia facta*; R. Lamacchia îl urmează pe Canal în 276, pe Burmann în 396, luînd ca ghid contextul.

Ediția se încheie cu indici utili: lexical (numai particularități, p. 23; *tempestas* = 'procella' nu apare însă la v. 378, ci la 218 și 261), gramatical (p. 23—24), metric (p. 24) și al pasajelor vergiliene (p. 24—31).

După cum am mai spus, ediția este rezultatul unui efort considerabil și al unei competențe indubitabile, dedicate unui crîmpei al ansamblului, ordonat totuși, transmis de ms. *A* (și, pentru alte texte, de cîteva alte manuscrise); ea se înscrie într-o serie de cercetări, de asemenea parțiale (vezi, de exemplu, în bibliografia de la paginile XXIII—XXVI, trimiterile la Luxorius, Reposianus, Vespa), consacrate poeților *Antologiei*; chiar și *Medea* a fost editată, aproape concomitent, de G. Salanitro, Roma, 1981 (178 p. ! non uidi). Poate că, reunite, toate aceste meritorii eforturi vor oferi o imagine de ansamblu asupra mișcării literare latine de la sfîrșitul antichității și asupra modului ei de transmitere.

București, mai 1984 *I. Fischer*

Peruigilium Veneris. Edited with a Translation and a Commentary by Laurence CATLOW. Bruxelles, Latomus, 1980, 105 p. (Collection Latomus, 172)

Teza principală a autorului, rezultată în urma recensiunii manuscriselor pe care se bazeză stabilirea textului acestei bijuterii poetice a latinității postclasice (p. 7—17), este aceea a valorii deosebite a lui Vindobonensis 9401 (sec. XVI), despre care se arată că nu poate fi o copie a lui Thuaneus Parisinus 8071 (sec. IX sau X), ci a unui model mai apropiat de arhetipul comun cu Salmasianus Parisinus 10318 (sec. VIII).

În privința datei *P.V.*, autorul înclină, în special pe considerente lingvistice și metrice să adopte plasarea alcătuirii poemului în sec. IV e.n. Vom spune totuși că predilecția poetului pentru prepoziția *de* nu este numai „a feature of late-African Latinity" (p. 20 și 56—57), ci o trăsătură a întregii latinități tîrzii; mult mai interesantă pare sugestia „are the refrain and the use of *de* taken from a genuinely popular tradition to lend an air of 'folk-song' to a sophisticated literary creation?" (p. 57). Autorul poemului rămîne, după părerea lui L. Catlow, un personaj învăluit de mister, cu toate că îl tentează opinia că *P.V.* ar putea fi opera unei poetese, poate de origine africană (p. 25).

Cea mai semnificativă parte a *Introducerii* o formează discutarea însemnătății festivalului dedicat zeiței Venus (p. 26—35), nașterea acesteia fiind serbată într-un cadru inițiatic, cel sicilian din jurul Hyblei fiind doar un decor poetic, menit să dea o atmosferă mirifică, de basm, cîntului însuși, într-o măiastră preluare și îmbogățire a unor motive clasice (identificate apoi în comentariu).

Metricienii vor fi interesați de analiza tetrametrului trohaic catalectic din *P. V.* (p. 36—42), încadrat în uzul poetic latin, inclusiv poezia creștină. Argumentul metric nu se arată însă decisiv pentru datarea sau pentru identificarea autorului *P.V.* (p. 42).